

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
T.a.v. minister Hugo de Jonge

Utrecht/Amsterdam/Rotterdam, 17 april 2020

Betreft: Technologie mag fundamentele rechten en vrijheden niet aantasten, zoek ook naar alternatieven

Geachte minister De Jonge,

Technologie is niet neutraal. Een interventie met nieuwe technologie heeft altijd gevolgen voor hoe mensen met elkaar omgaan, nu en in de toekomst. Hoe technologie wordt ontwikkeld en met welke functionaliteit ze wordt uitgerust heeft consequenties en impact: voorzien én onvoorzien.

Afgelopen 7 april kondigde u aan om corona-apps te willen inzetten voor het beheersbaar houden van COVID-19. Inmiddels komt er vanuit bedrijven veel respons op een nationale uitvraag voor ontwikkeling van de apps en geven technologiebedrijven als Apple en Google aan met ontwikkelingen bezig te zijn die de basis kunnen vormen voor dergelijke apps. Er zijn ook kritische geluiden en daaruit voortkomend het advies om zeer voorzichtig met de toepassing van technologie om te gaan, zoals afgelopen week verwoord door de experts uit de samenleving en journalistiek en door hoogleraren.

Als lectorenplatform Praktijkgericht ICT-onderzoek en lectoren en experts van gerelateerde disciplines hebben we veel ervaringen opgedaan met implementaties van nieuwe technologieën. Vanuit die invalshoek hebben we grote zorgen met betrekking tot het voorstel voor de ontwikkeling van de apps:

- De haast waarmee stappen worden gezet om de corona-apps te ontwikkelen. Daar waar de overheid er bij de toepassing van een nieuw vaccin op toeziet dat vele stappen en fasen worden doorlopen, waarin zorgvuldig risico's en impact worden geïdentificeerd, lijkt bij de toepassing van digitale technologie veel minder rekening te worden gehouden met risico's en impact.
- Effectiviteit van de apps. In hoeverre kunnen we met de corona-apps daadwerkelijk het virus beheersbaar houden? Het gebruik van de apps kan mensen ook schijnzekerheid geven en daarmee leiden tot minder voorzichtigheid.
- Noodzakelijkheid van de apps. Zijn er alternatieven naast bluetooth en/of GPS-gebaseerde corona-apps? Welk alternatief biedt de beste ondersteuning?
- Eenmaal ontwikkelde apps kunnen gemakkelijk op gespannen voet staan met waarden als privacy, vrijheid, rechtvaardigheid en gelijke behandeling. Is gebruik van de apps vrijwillig? Vrijwillig gebruik komt onder druk te staan als gebruik van de apps bepaalde voordelen of rechten met zich meebrengt, zoals toegang tot bepaalde locaties of diensten. Hoe wordt privacy gewaarborgd? Hoe worden gegevens opgeslagen? Wie heeft er toegang tot de gegevens? Mag een werkgever eisen om gegevens van de apps in te zien? Hoe wordt anonimiteit gegarandeerd? Anonieme data zijn vaak te de-anonimiseren door verschillende datasets met elkaar te combineren. Bij onvoldoende aandacht voor waarden zijn scenario's als

(ongewenste) profilering, stigmatisering en sociale druk tot het gebruik van de apps niet denkbeeldig.

- Scheppen van een precedent. Inzet van de apps kan leiden tot toekomstige inzet van nieuwe tracking- en tracing apps die ook op gespannen voet staan met grondwettelijke rechten en waarden. Ook als de corona-apps beoogd tijdelijk worden ingezet, wordt een precedent geschapen. Daarnaast blijkt in de praktijk dat veiligheidsmaatregelen zelden worden teruggedraaid.
- Fouten in de verwerking van gegevens door de apps, of foutieve interpretatie van verwerking, kunnen leiden tot schending van waarden. Fouten zijn niet uit te sluiten, bijvoorbeeld omdat een bluetooth signaal door muren gaat en het coronavirus niet. Hoe wordt met fouten omgegaan? Mag het advies van de apps genegeerd worden?
- Oneigenlijk gebruik van de apps. Kan iemand een vals signaal geven zodat mensen ten onrechte hun huis niet meer uit kunnen? Hoe wordt dat tegengegaan terwijl privacy gewaarborgd blijft?

De werking, beveiliging en effecten van apps worden verondersteld, totdat de technologie echt wordt ingeregeld, toegepast en gebruikt in de praktijk. Dat is een specialisatie en expertise van het praktijkgericht onderzoek. In de afgelopen twee decennia hebben de professionele onderzoekers in het HBO deze aanpak tot een hoog niveau doorontwikkeld.

Bij de ontwikkeling, het testen, het implementeren en het beheer van technologie in deze crisis stellen we daarom dat uiterste zorgvuldigheid geboden is. Karakteristieken van die zorgvuldigheid zijn:

- De aanpak houdt de mogelijkheid open dat er níet wordt gekozen voor ontwikkeling en implementatie van apps, maar ook voor het ontwikkelen en implementeren van alternatieven.
- Holistisch en integratief: de aanpak kijkt niet alleen naar wat technisch mogelijk is, maar ook naar de ethische aspecten van risico's en impact op de maatschappij, en het bevorderen van sociale netwerken en autonomie van burgers.
- De aanpak wordt uitgevoerd door een divers team waarin verschillende disciplines uit verschillende beroepsgroepen vertegenwoordigd zijn.
- De aanpak houdt rekening met privacy en andere belangrijke waarden, bijvoorbeeld via een *value sensitive design & implementation* aanpak.
- Een impactanalyse op alle mogelijk te onderkennen gewenste en ongewenste neveneffecten wordt meegenomen in de ontwikkeling. Daarbij wordt niet impliciet uitgegaan van de rationele zelfbescherming van de gebruiker van de technologie, maar van het feit dat mensen handelen vanuit een *bounded rationality* en dus niet vanzelfsprekend verstandig met de app zullen omgaan.
- De toepassing van de technologie is tijdelijk en er zijn heldere criteria voor het beëindigen ervan.
- Het gebruik van de technologie is vrijwillig. Het niet in gebruik nemen van de apps leidt niet tot inperking van de rechten en mogelijkheden van de gebruiker.
- Het resultaat is getest en effectief gebleken. Praktijkgericht onderzoek is bekend met de inrichting van gecontroleerde eerste praktijktests. Dat vraagt de betrokkenheid van meerdere disciplines. De selectie en definitie van de eerste praktijktests (in bijvoorbeeld *living labs*) zijn, naar onze mening, cruciaal, net als de tijd om verbeteringen aan te brengen naar aanleiding van die praktijktests.

- De werking en consequenties van de apps zijn transparant en het is duidelijk wie toegang heeft tot welke gegevens. De apps worden open source ontwikkeld en de broncode van de apps wordt beschikbaar gesteld, zodat maatschappelijke controle mogelijk is.
- Anonimiteit is geborgd, dus het moet ook niet mogelijk zijn om verzamelde data te de-anonimiseren, bijvoorbeeld door het combineren van datasets.

We waarderen het vertrouwen dat het kabinet stelt in wetenschappers en experts in deze crisis; we hopen dat bij besluiten rondom technologische maatregelen het kabinet zal blijven varen op het kompas van betrouwbare feiten en wetenschappelijke kennis. Daarbij staan we ervoor open om met u mee te denken.

Voor aanvullende informatie:

Maaïke Harbers, m.harbers@hr.nl

Nanda Piersma, n.piersma@hva.nl

Marlies van Steenbergen, marlies.vansteenbergen@hu.nl

Johan Versendaal, johan.versendaal@hu.nl

Met een hartelijke groet, de ondertekenaars

René Bakker

Lector Academie IT en Mediadesign

Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

Somaya Ben Allouch

Lector Digital Life

Hogeschool van Amsterdam

Geert Boosten

Lector Aviation

Hogeschool van Amsterdam

Elly de Bruijn

Lector Beroepsonderwijs

Directeur Kenniscentrum Leren en Innoveren

Hogeschool Utrecht

Dick van Damme

Lector Airport Seaport logistics

Hogeschool van Amsterdam

Chris Detweiler

Lector Filosofie & Beroepspraktijk

De Haagse Hogeschool

Thomas Dohmen

Programmamanager

Kenniscentrum Leren en Innoveren
Hogeschool Utrecht

Andrea Donker
Lector Kennisanalyse Sociale Veiligheid
Kenniscentrum Sociale Innovatie
Hogeschool Utrecht

Steven Dorrestijn
Lector Ethiek & Technologie
Hogeschool Saxion

Raoul Engelbert
Lector Fysiotherapie
Faculteit Gezondheid
Hogeschool van Amsterdam

Robin Effing
Lector Digital Intelligence & Business
Hogeschool Saxion

Christof Francke
Associate lector Bio-Informatica
CoE HAN BioCentre
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

Ellen Gerrits
Lector Logopedie
Kenniscentrum Gezond en Duurzaam Leven
Hogeschool Utrecht

Maike Harbers
Lector Artificial Intelligence & Society
Kenniscentrum Creating 010
Hogeschool Rotterdam

Emiliano Heyns
Onderzoeker
Lectoraat Model-Based Information Systems
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

Robert van den Hoed
Lector Energie en Innovatie
Hogeschool van Amsterdam

Stijn Hoppenbrouwers
Lector Model-Based Information Systems

Kenniscentrum Technologie en Samenleving
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

Ander de Keijzer
Lector Data Science & ICT
Expertisecentrum Technische Innovatie
Avans Hogeschool
Lector Data Driven Society
Research & Innovation Centre Techniek, Ontwerpen en Informatica
Hogeschool Inholland

Annette Klarenbeek
Lector Communicatie in Digitale Transitie
Kenniscentrum Digital Business & Media
Hogeschool Utrecht

Ben Kokkeler
Lector Digitalisering en Veiligheid
Avans Hogeschool

Helianthe Kort
Lector Technologie voor Zorginnovaties
Kenniscentrum Gezond en Duurzaam Leven
Hogeschool Utrecht

Ben Kröse
Lector Digital Life
Hogeschool van Amsterdam
Voorzitter Platform Praktijkgericht ICT Onderzoek PRIO

Cyrille Krul
Lector Innovative Testing in Life Sciences and Chemistry
Directeur Kenniscentrum Gezond en Duurzaam Leven
Hogeschool Utrecht

Jos van Leeuwen
Lector Civic Technology
Kenniscentrum Governance of Urban Transitions
De Haagse Hogeschool

Stefan Leijnen
Lector Intelligent Data Systems
Kenniscentrum Digital Business & Media
Hogeschool Utrecht

Rutger Leukfeldt
Lector Cybersecurity

Kenniscentrum Cybersecurity
De Haagse Hogeschool

Ben van Lier
Lector Industrial Internet of Things
Hogeschool Rotterdam

Jaap van de Loosdrecht
Lector Computer Vision
Kenniscentrum Computer Vision & Data Science
NHL Stenden Hogeschool

Geert Lovink
Lector Network Cultures
Hogeschool van Amsterdam

Hilbrand Oldenhuis
Lector Personalised Digital Health
Hanzehogeschool Groningen

Mieke Oostra
Lector Nieuwe Energie in de Stad
Kenniscentrum Gezond en Duurzaam Leven
Hogeschool Utrecht

Nanda Piersma
Lector Urban Analytics
Wetenschappelijk directeur HvA Expertisecentrum Applied Artificial Intelligence
Hogeschool van Amsterdam

Raymond Pieters
Lector Innovative Testing in Life Sciences and Chemistry
Kenniscentrum Gezond en Duurzaam Leven
Hogeschool Utrecht

Walther Ploos van Amstel
Lector City Logistics
Hogeschool van Amsterdam

Pascal Ravesteijn
Lector Procesinnovatie & Informatiesystemen
Kenniscentrum Digital Business & Media
Hogeschool Utrecht

Willem-Jan Renger
Lector Performatieve Maakprocessen
Hogeschool voor de Kunsten Utrecht

Paul Rutten
Lector Creative Business
Hogeschool Rotterdam

Gerard Schouten
Lector AI & Big Data
Fontys Hogeschool

Mortaza Shoaie Bargh
Lector Privacy & Security
Hogeschool Rotterdam

Koen Smit
Hogeschool hoofddocent
Institute for ICT
Hogeschool Utrecht

Aletta Smits
Associate lector Human Experience & Media Design
Kenniscentrum Digital Business & Media
Hogeschool Utrecht

Remco Spithoven
Lector Maatschappelijke Veiligheid
Hogeschool Saxion

Marcel Spruit
Lector Cyber Security & Safety
Kenniscentrum Cybersecurity
De Haagse Hogeschool

Esther van der Stappen
Onderzoeker lectoraat Digital Ethics
Kenniscentrum Leren en Innoveren
Hogeschool Utrecht

Marlies van Steenbergen
Lector Digital Ethics
Kenniscentrum Leren en Innoveren
Hogeschool Utrecht

Frank Suurenbroek
Lector Bouwtransformatie
Hogeschool van Amsterdam

Lex van Teeffelen

Lector Financieel Economische Innovatie
Kenniscentrum Digital Business & Media
Hogeschool Utrecht

Wouter Teeuw
Lector Ambient Intelligence
Hogeschool Saxion

Daniël Telgen
Lector Robotisering en sensing
Avans Hogeschool

Peter Troxler
Lector Revolutie in de Maakindustrie
Hogeschool Rotterdam

Koen van Turnhout
Lector Human Experience & Media Design
Kenniscentrum Digital Business & Media
Hogeschool Utrecht

Mettina Veenstra
Lector Smart Cities
Hogeschool Saxion

Bart Visser
Lector Oefentherapie
Faculteit Gezondheid
Hogeschool van Amsterdam

Johan Versendaal
Lector Digital Ethics
Kenniscentrum Leren en Innoveren
Hogeschool Utrecht

Nico de Vos
Lector Participatie en Stedelijke Ontwikkeling
Directeur Kenniscentrum Sociale Innovatie
Hogeschool Utrecht

Martijn de Waal
Lector Play & Civic Media
Hogeschool van Amsterdam

Linda Wauben
Lector Technische Innovatie in de Zorg
Kenniscentrum Zorginnovatie

Hogeschool Rotterdam

Pascal Wiggers
Associate Lector Responsible AI
Hogeschool van Amsterdam

Lotte Willemsen
Lector Communication in the Networked Society
Hogeschool Rotterdam

Katrien de Witte
Programmamanager Expertisecentrum Applied AI
Hogeschool van Amsterdam

Martijn Zoet
Lector Future-proof Financial
Zuyd Hogeschool

Marjolijn Zwetsloot
Programmamanager
Kenniscentrum Digital Business & Media
Hogeschool Utrecht